

KOLONIPOLITIKK OG MISJON

AV FRIDTJOV BIRKELI

Den kristne misjons historie, dvs. historien om kristendommens utbredelse til stadig nye folk, har stort sett vært neglisjert av vanlig historieforskning. Historieforskningen har ikke funnet synderlig plass for denne *impuls* som i de seneste 20 århundrer har gjort seg gjeldende i stadig nye folk med en revolusjonerende kraft. Det måtte da være at Toynbee og hans likesinnede og en frisk sosiologisk vitenskap skal føre til en ny vurdering av misjonshistoriens stoff — ikke bare som første kapitel i ethvert lands kirkehistorie, men som en samfunnsdannende faktor av rang, ja, som ledemotiv til en dypere forståelse av livskraftene i menneskeslektens historie i alle verdensdeler.

På sin side har misjonshistorien neglisjert den vanlige historie. Den har isolert seg og formelig rendyrket det fromme heltemotivet løsrevet fra livsstrømmen ellers. I beste fall har en laget en «bakgrunn» av tidskoloritt eller noen kulisser om «land og folk» og «sed og skikk». Men selve misjonshistorien ble altfor ofte hengende et sted mellom himmel og jord. Det trengs her en omvurdering på begge sider. Den vanlige historie må bli en organisk del av misjonshistorien og ikke bare døde kulisser, og misjonshistorien må være en levende del av verdenshistorien med en snart 2 000 årig rett.

At det er så, kunne en ta eksempler på fra nær sagt hvilken som helst dag i dette lange tidsrommet. Men siden nå vårt emne først og fremst peker på de siste 150 årene som samtidig er kolonipolitikkens høysommer og den kristne misjons glanstid, så velger vi en ganske alminnelig hverdag fra denne perioden: 9. mars 1869. Den dagen hendte det tilfeldigvis to alminnelige ting, en på hver side av Nordsjøen. I London debatterte lordene Englands utenrikspolitikk. Jarlen av Sommerset protesterte herunder mot at landets flåte skulle sendes til China for å beskytte noen misjonærer. Kristendommen skulle ikke

utbres i ly av kanonene, det var utidig at misjonærer krevde erstatning av de fargete folks regjeringer for lidd overlast. På regjeringens vegne svarte lord Clarendon at misjonærenes iver nødte England til å gi de konsulære myndigheter og flåten ordre om ikke å støtte dem eller forlange erstatning om misjonærene led noen overlast. Det var mange innlegg i debatten, og de fleste gikk i samme retning.

Mens lordene diskuterte i London, stevnet det norske misjonsskipet *Elieser* for en ytterst laber bris ut fra havnen i Stavanger under tonene til salmen: «Å, tenk når engang samles skal». Ombord var en flokk norske misjonærer med legen og presten Chr. Borchgrevink i spissen. Første dagen kom de riktignok ikke lenger enn til Dusevigen. Men deres livs store ferd var iallfall begynt. Har så disse to begivenhetene egentlig noe med hverandre å gjøre, unntatt at de skjedde samtidig? Har ikke historieforskningen rett i å holde de utenrikspolitiserende lordene i London strengt atskilt fra de enfoldige norske misjonærene som i selvsamme stund ble vinket bort fra fedrelandet? Den profane historieforskning lot iallfall den norske misjonstremasteren seile sin egen sjø, og misjonshistorien var så opp-tatt med misjonærene ombord at *den* ikke fikk øye på lordene i London.

Men det er her begge former for historieskrivning har gjort feil. Diskusjonen i Parlamentet ble fort kjent i den siviliserte verden. I Stockholm satt statsministeren og tygget litt på en ubehagelig henvendelse fra Det norske misjonsselskap om å imøtekomme de mada-gassiske myndigheter og opprette et norsk-svensk konsulat på øya. Nyheten kom meget beleilig, statsministeren svarte med å henvise til Parlamentsdebatten 9. mars: når ikke England så seg i stand til å beskytte alle sine misjonærers påfunn, så var det enda mindre grunn for Sverige—Norge å gjøre det. Ferdig med den. I England ble det holdt protestmøte hvor medlemmer av Underhuset ga lordene og regjeringen det glatte lag for deres uvitenhet om de faktiske forhold. En av dem sa: «Historien skal være vårt vitne på at misjonens sendebud så langt fra å innvikle de land de utgikk fra, i vansker og kostbare kriger, meget mer har opptrådt som fredens menn, ja, ofte har de ved sin mellomkomst avverget mang en alvorlig krise.» Misjonsselskapet hadde sendt mennene på *Elieser* ut i håp om et

gunstig svar fra Stockholm. Da avslaget kom, var Elieser langt uti Atlanteren. Og da det om høsten samme år endelig nådde fram til Madagaskar, hadde den engelske konsulen der fått sine instruksjer. Han kunne ikke lenger yte den samme hjelp som før, takket være debatten 9. mars. Men den engelske konsul og den norske misjonsbisp ble enige om ikke å fortelle den madagassiske regjering om denne debatten hvorved England «paa en Maade kastede sine Missionærer paa Dyngen», som Schreuder uttrykte det. De nærte også det fromme håp at heller ingen annen ville si noe.

De faktiske forhold viser altså at det gikk en *direkte* linje fra de debatterende lorder i London til de norske misjonærene på Elieser. Debatten hadde dessuten sine virkninger i det små utover Asia og Afrika, på tross av at den omgikkes meget lettsindig med sannheten. Løgnene har som kjent også sin historie.

Men dette eksemplet vårt er symptomatisk for misjonshistorien gjennom alle dens faser. I en eller annen form møter en stadig problemkomplekset politikk og misjon. Misjonens historie er i disse 2000 år uløselig vevd sammen med den historiske utvikling for øvrig. Når det for eksempel i århundrene like etter kirkens fødsel ble en enestående misjonstid, så henger jo det bl. a. sammen med den «tidens fylde» som det romerske verdensriket var. Brytninger mellom statens politikk og kirkens misjon i form av forfølgelser var det også. Men et tydelig skille skapte slaget om Rom i 312. Da Konstantin der seiret, fikk misjonen en farlig medvind.

Så ramlet det romerske verdensriket. Men gjennom folkevandringene og vikingetogene gikk kristendommen etter hvert med eksplosiv kraft utover hele Europa. De politiske begivenheter ble igjen bærer av en bølge av kristen misjon. Og da senere muhammedanerne og mongolerne søkte vestover, skaptet det en motbevegelse østover — kristen misjon fulgte med korstogene.

Den neste store misjonsbølge er nøye knyttet til de store oppdagelser. Her var katolsk misjon og katolsk politikk uløselig bundet sammen. Columbus var oppdager og misjonær, han ønsket Spania beriket og de fremmede folk kristnet. Portugiserne kom til India med sverdet i den ene hånden og krusifikset i den andre. I denne tiden

fikk politikk og misjon kanskje sitt mest håndgripelige samarbeid i jesuittenes eksperiment med en isolert statsdannelse i Paraguay.

Når denne kraftige katolske misjonsbølgen noe senere ble avløst av en likeså kraftig protestantisk misjonsbølge, så har det selvfølgelig sin åndelige forutsetning i reformasjonen. Selv om reformatorene manglet et moderne misjonssyn, så la de dog grunnen for den protestantiske verdensmisjon. Men da den uovervinnelige armada ble knust mot Englands kyster i 1589 ble den *ytre* mulighet lagt til rette, for da overtok det protestantiske England verdenshegemoniet etter det katolske Spania. Igjen hadde altså politikk og misjon felles krysningpunkter.

Og når de siste 150 årene er blitt verdensmisjonens store ekspansjonstid både for protestanter og for katolikker, så er *det* uløselig forbundet med den kjensgjerning at de hvite folk med sin kolonipolitikk i selvsamme tidsrom fikk hele verden under hvitt herredømme. Det er i denne tiden at politikk og misjon til dels tørner sammen og til dels innfiltres i hverandre som aldri før. Situasjonen var nok ikke så enkel som de uprøvde misjonærene på Elieser trodde, eller som de selvsikre lordene i London innbilte seg.

Madagaskar er i grunnen et klassisk eksempel på vårt emne. Her kjempet det protestantiske England og det katolske Frankrike i flere århundrer om overtaket. Den franske regjering tilkalte og betalte jesuittene for at de skulle yte sitt bidrag i kampen. Og Englands guvernør på Mauritius la ikke skjul på at Englands hegemoni på Madagaskar ikke kunne gjennomføres uten de engelske misjonærens hjelp. Ut fra denne politiske drakamp ble kampen mellom de franske katolske misjonærene og de engelske protestantiske misjonærene urimelig bitter. En i og for seg from og fin engelsk misjonær, William Ellis, er blitt rakkert til noe rent forferdelig i dette håndgemeng. Han ble til og med beskyldt for delaktighet i kongemord og syndebygg for alt galt. I virkeligheten var hans eneste feil den at han var likså meget englander som de andre var franskmenn, tyskere og amerikanere. Merkelig nok endte striden på Madagaskar med politisk seier for Frankrike, men misjonsseier for protestantismen.

Både kolonipolitikken og misjonen har hatt samme objekt: de fargete folk, men ut fra diametralt motsatte forutsetninger. Er poli-

tikken det muligens kunst, så kunne en i denne forbindelse fristes til å si at misjon er det umuliges kunst. Så har da måten og midlene vært vidt forskjellige. Der hvor sverdet først hadde slått, hadde de innfødte vondt for å høre på kjærlighetens evangelium. Men der hvor fredsåle misjonærer var først på pletten — og det var utrolig mange steder — der ble de innfødte siden bittert skuffet når handelen og krigens menn kom etter og røvet dem. Av og til gikk kolonijegerne og misjonærene hånd i hånd og skapte forvirring. Av og til ble det åpent brudd mellom misjonærene og krigerne og handelsmennene. Av og til søkte misjonærene sitt lands beskyttelse, særlig når kristen misjon var ettertrykkelig sikret i traktater. Av og til nyttet europeiske nasjoner myrdete misjonærer som påskudd til å begynne kolonikrig. En engelsk utenriksminister satte denne påtegningen på et brev: «En politiserende misjonær er en vemmelig fyr.» Men den samme utenriksminister henvendte seg gjentatte ganger nettopp til denne misjonæren med anmodning om aktuelle opplysninger og historiske fremstillinger.

England kom jo først til kolonikaken og forsynte seg best. Det ble rikt og sterkt. Engelske misjonærer ble med eller mot sin vilje farget av dette. Franskmennene kom senere og fikk mindre, og deres reaksjoner er ofte merket nettopp av dette. Siste stormakt i kolonijaget var jo Tyskland. Og det er betegnende hva en tysk misjonshistoriker sier: Engelskmennene har øyensynlig oppfattet misjonsbefalingen som om det står: Gå ut i all verden og lær alle mennesker engelsk! Men Bismarck på sin side gjorde åpne og bevisste henvendelser til de tyske misjonærene for at deres arbeid kunne bli et viktig ledd i oppbyggingen av det tyske kolonirike.

Mange misjonærer mente en skulle ta imot all den støtte og hjelp myndighetene ga. Det ble å seile i farlig medvind. Andre sa nei til hjelpen og fortsatte i stillhet med å forkynne og lære og lindre nød, upåaktet av den store verden.

Ikke så rart at de innfødte selv ofte var forvirret over disse veldige motsetninger hos de hvite som kom til dem. Keiser Menelik i Etiopia sa: Jeg motarbeider alle, for jeg vet hvordan det går: først kommer misjonærene, så kommer konsulene og til slutt soldatene. — Vi har utallige eksempler på at misjonærer er myrdet grunnet

rene misforståelser. Og det er nok også eksempler på at handelsfolk først har gitt seg ut for misjonærer for å få innpass, før de kastet masken.

Så har da Asia og Afrika på den ene siden vært utsatt for en mektig og hensynsløs utplyndring av den hvite rase i disse 150 årene, men på den andre siden har misjonen i de samme områdene mer eller mindre vellykket forkynt kjærlighetens evangelium, og derved forårsaket en omdannelsesprosess, ikke bare på det åndelige området, men også kulturelt, ja, materielt. Det er den kristne misjon som først og fremst har lindret nød og vist de fargete deres menneskeverd og skaffet til veie meget viktige elementer for levelige samfunnskår. Jeg tror en våken sosiologi skal fortelle oss atskillig om disse ting. Tenk bare på misjonens ektefødte barn: kampen mot slaveriet.

Dette skulle være nok til å vise den intime forbindelse det har vært og er mellom de politiske begivenheter og misjonen. Nettopp nå er jo problemet friskere enn noensinne. På den ene siden klages det over at misjonen er politisk anløpen, på den andre siden at den er for lite politisk interessert. Her kan ingen patentresept utstedes om hvordan misjonen skal forholde seg, annet enn at det må bli Guds ord og den kristne samvittighet som avgjør om det blir et ja eller nei. Men dette er ikke alt. Misjonshistorien er seg bevisst at den dessuten er beretningen om *Guds egen handling i historien* — fra mann til mann, fra folk til folk. En Carey ble flyttet ut fra sitt vanlige småborgerlige miljø i England, og åpenbarte seg som en India-misjonær av stort format, forkynner, forsker og statsmann. Livingstone var lege, oppdager og statsmann. Men kanskje hans største livsinn-sats var den at han *trodde* på afrikaneren. Ingeniøren Mackay, journalisten Stanley, apostelen Hudson Taylor, mannfolket Chalmers — det er jo nettopp slike mennesker som gir misjonshistorien en egen reisning, et eget overlys. Ja, selv blant mennene på Elieser var det ikke bare fromme eventyrere, men høyreiste Kristus-disipler, som trodde på og også opplevde guddommelig inngripen i komplett umulige situasjoner. Når sagt overalt øyner en personlig initiativ av sterke personligheter. Resultatet ble at en *kristen kirke* spirte fram overalt og omskapte det åndelige værlaget i Asia, Oseania og Afrika, selv om de kristne nummerisk alltid forble et mindretall. Kristen

misjon ble en viktig impuls i nye folks fødselstimer som kulturfolk. En historieskrivning som ikke vil ta hensyn til denne faktor, begår en åpenbar feil. Når Afrikas, Asias og Oseanias historie skal skrives, blir det ikke bare en historie om gull og sverd og økonomiske faktorer, men også historien om korset, det kristne kors! Kristen misjon har overlevd mange faser. Og når kolonipolitikkens æra er en saga blott, vil de materialistiske stormer ikke ha maktet å utslette det åndsliv og den livsform som det enkle evangelium om Kristus har skapt hos alle raser. Men vi glemmer ikke at gang på gang ble den løftet og båret utover av de store bølgene i menneskeslektens liv. Etter hvert som misjonen møysommelig har mistet den ytre makts støtte og innflytelse, har den vokst i indre klarhet og åndelig slagkraft. Ja, det er ikke minst misjonens tornefulle historie som har gjort kirken villig til å gi avkall på ytre makt. I dag er kirke og misjon derfor sterkere enn noensinne. Utbredelsen av denne «infame overtro» har i sannhet hatt en underlig historie. H. G. Wells har rett: «Galileeren har vært for stor for våre små hjerter».